

BRWINÓW I OKOLICE

Przewodnik rowerowy z mapą

Samorząd Województwa Mazowieckiego

Mazowsze.
serce Polski

BRWINÓW I OKOLICE

Przewodnik rowerowy z mapą

Brwinów i okolice. Przewodnik rowerowy z mapą

Copyright©Stowarzyszenie Projekt Brwinów

I wydanie Warszawa 2018

Stowarzyszenie Projekt Brwinów

ul. Dworska 6, 05-840 Brwinów

projekt.brwinow@gmail.com, fb.com/projektbrwinow, www.brwinow.org

Opracowanie graficzne, kartograficzne i koordynacja wydawnicza: Wydawnictwo Raid (tel. 602 134 006, raid@wyspawolin.pl)

Teksty: Grzegorz Horabik, Mirosława Kosiaty, Dorota Kosińska, Arkadiusz Kosiński, Zbigniew Kurządkowski, Adrianna Olczak, Waldemar Olczak, Alina Pyrak, Marek Rutkowski

Zdjęcia: archiwum Urzędu Gminy Brwinów, Grzegorz Horabik, Mirosława Kosiaty, Arkadiusz Kosiński, Zbigniew Kurządkowski, Adrianna Olczak, Waldemar Olczak, Marek Rutkowski, Marcin Zamorski

Publikacja współfinansowana ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego w ramach wspierania działalności pożytku publicznego

Egzemplarz bezpłatny

ISBN: 978-83-930859-2-7

BIBLIOGRAFIA:

Dzikiewicz Lech, *Walka podziemna Brwinów – Podkowa Leśna – Nadarzyn 1939-1945*, Warszawa 2010

Kosiaty Mirosława (red.), *Miasto Brwinów 60 lat minęło*, praca zbiorowa Stowarzyszenia Projekt Brwinów, Brwinów 2011

Matuszewski Waldemar, *Kalendarium mazowieckiej wsi Moszna*, Brwinów 2015

Rumianek Stanisław, *Szpitala wojenne w Brwinowie*, Brwinów 2012

Skwara Marian, *Historia Pruszkowa do roku 1945*, Pruszków 2011

Słowiński Michał, *100 lat OSP Brwinów 1910-2010*, opracowanie rocznicowe, Brwinów 2010

Smoleń Maria, *Ilustrowane dzieje Ochotniczej Straży Pożarnej w Milanówku 1911-2011*, Milanówek 2011

„U nas O.K.” lokalny miesięcznik ukazujący się w latach 1992-2001

STOWARZYSZENIE PROJEKT BRWINÓW

**Stowarzyszenie
Projekt Brwinów**

11 listopada 2008 r., w 90. rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości i 20. rocznicę odbudowy Pomnika Niepodległości w Brwinowie, zebrała się grupa ludzi chcących wspólnie zrobić coś dla społeczności miasta i gminy, w której przyszło im żyć. Powstało **Stowarzyszenie Projekt Brwinów** – z ambitnymi celami i zamiarem ich skutecznej realizacji.

Okazuje się, że są jeszcze ludzie, którym chce się chcieć... którzy potrafią wychylić głowę poza własne podwórko, wyjść poza próg mieszkania, aby zrobić coś razem; nie dla siebie, ale i dla innych. Dlaczego działamy? Ilu członków **Stowarzyszenia**, tyle byłoby różnych odpowiedzi na to pytanie, a w każdej z nich – wiele powodów. Wnosimy naszą (różną) motywację do działania, nasze (różne) umiejętności i charaktery, naszą wiedzę (z różnych dziedzin). Łącząc nas cele, które chcemy realizować.

Jest kilka głównych obszarów działalności **Stowarzyszenia Projekt Brwinów**:

1. Temat historii oraz dziedzictwa przeszłości

Na początku naszym znakiem rozpoznawczym były historyczne gry miejskie, tworzone i realizowane w całości przez **SPB** i wolontariuszy:

Brwinów 1939, Brwinów 60 lat minęło, Szpitale powstańcze w Brwinowie.

Kilkaset osób w ten sposób wspólnie z nami bawiło się i poznawało historię. Członkowie **SPB** napisali i wydali książkę **Brwinów 60 lat minęło**. To nasze subiektywne spojrzenie – chcieliśmy przekazać czytelnikom to, o czym sami jesteśmy przekonani: Brwinów nie jest sennym, nijakim miasteczkiem. To wyjątkowe miejsce z ciekawą przeszłością, zabytkami

i niezwykle ludźmi. Przygotowaliśmy także drugie wydanie książki Stanisława Rumianka **Szpital wojenny w Brwinowie**. Wydajemy okolicznościowe jednodniówki przypominające o ważnych rocznicach historycznych. Tradycją ostatnich lat jest organizowanie 1 sierpnia wieczornego kina plenerowego w parku miejskim. Inspirujemy widzów do refleksji nad znaczeniem Powstania Warszawskiego, zapraszając ich na pokazy filmów dokumentalnych, które opowiadają o mało znanych wątkach powstańczej walki. Tropimy ślady historii i zależy nam na pielęgnowaniu dziedzictwa przeszłości. Kiedyś pomagaliśmy jako wolontariusze przy działaniach zmierzających do uratowania niszczącego pałacu Wierusz-Kowalskich – dziś cieszymy się jego rewitalizacją prowadzoną przez gminę Brwinów i rozglądamy się za kolejnymi wyzwaniem. Mamy ambicję prowadzenia archiwum społecznego.

2. Rowery, turystyka i promocja aktywnego spędzania wolnego czasu

Od 2010 r. organizujemy na terenie gminy Brwinów przejazdy rowerowe pod hasłem **Brwinowska Masa Krytyczna**. Ulicami przejeżdża wówczas licząca kilkaset osób kolumna rowerzystów zabezpieczana przez Policję, Straż Miejską oraz Ochotniczą Straż Pożarną. W spacerowym tempie jadą całe rodziny wraz z dziećmi. Ideą nie jest protest przeciw czemuś, a pokazanie rowerowej wspólnoty. Niektóre **Brwinowskie Masy Krytyczne** organizujemy wieczorem, co daje możliwość zwrócenia uwagi na kwestie bezpieczeństwa po zmroku oraz właściwego oświetlenia roweru i wyposażenia rowerzysty.

Drugi typ imprez rowerowych to **Rodzinne wycieczki rowerowe św. Floriana**, organizowane tradycyjnie w maju, w okolicach święta patronalnego strażaków. Grupa rowerzystów, zorganizowana podobnie

jak podczas naszych **Mas Krytycznych**, jedzie trasą liczącą kilkanaście kilometrów i odwiedza przy okazji okoliczne strażnice OSP. Pamiątką dla uczestników rajdów i Brwinowskiej Masy Krytycznej są szprychówki.

3. Bezpieczeństwo na drogach

Do od początku było zadaniem męskiej części stowarzyszenia – stworzyliśmy patrol drogowy **SPB**, który wyszukiwał niebezpieczne miejsca na brwinowskich drogach, np. ryzykowne przejście przez jezdnię na skrzyżowaniu ul. Przejazd i Piłsudskiego, w pobliżu szkoły. Pisma i interwencje w Starostwie Powiatowym poskutkowały. Bezpieczne przejście zostało wykonane. Sprawa mostku na rzece Zimna Woda (na drodze powiatowej Brwinów – Moszna Domaniew), nazywanego kiedyś *mostkiem śmierci*, była następnym przykładem skutecznego działania **SPB**. Efektem wielokrotnych interwencji **Stowarzyszenia** było opracowanie przez Powiat Pruszkowski dokumentacji i budowa nowego mostu. W 2010 r., wiedząc jaką trasę wybrano na przejazd kolarskiego wyścigu Tour de Pologne, zrobiliśmy dokumentację fotograficzną uszkodzonej jezdni w tunelu pod torami kolejowymi. Zdjęcia wysłaliśmy do Mazowieckiego Zarządu Dróg Wojewódzkich oraz organizatorów wyścigu. Szybko wykonano remont nawierzchni.

W ostatnich latach zdarzało się też przekraczać działaniami granice naszej gminy: patrol drogowy **SPB** przedstawił Dyrektorowi Mazowieckiego Zarządu Dróg Wojewódzkich rozwiązanie problemu dojazdu do autostrady w Pruszkowie. Na skrzyżowaniu ul. Domaniewskiej z ul. 3 Maja zaproponowaliśmy m.in. wprowadzenie możliwości skrętu w lewo ze środkowego pasa. Po kilkukrotnej wymianie korespondencji (MZDW - GDDKiA - MZDW) nasze argumenty zostały rozpatrzone po-

zytywnie! Po kilku miesiącach na skrzyżowaniu wprowadzono zmianę organizacji ruchu (zarówno poprzez zmianę oznakowania pionowego, jak i poziomego) i dzięki temu poprawiła się płynność przejazdu – w czasie każdej zmiany świateł to skrzyżowanie może pokonać dwa razy więcej samochodów.

4. Tworzenie wspólnoty ludzi, którzy chcą służyć dobru lokalnej społeczności

W kolejnych latach braliśmy udział w *Brwinowskiej Wiosnie Artystycznej* i *Europejskich Dniach Dziedzictwa*, organizując kąciki gier i zabaw dla dzieci. Podobne zajęcia, czyli ogródek zadań, stworzyliśmy podczas festynu parafialnego i powiatowego pikniku organizacji pozarządowych. W sierpniu 2017 r. **Stowarzyszenie Projekt Brwinów** we współpracy z kilkoma instytucjami zorganizowało święto ulicy Pszczelińskiej – **Wielkie bzykanie na Pszczelinie** – z myślą o integracji społeczności lokalnej oraz świętowaniu zakończenia przebudowy drogi.

Jesteśmy obecni na akcjach sadzenia drzew. Niech zostaną śladem dla następnych pokoleń. Na nasz wniosek kasztanowiec rosnący na starym cmentarzu ewangelickim w Koszajcu został uznany za pomnik przyrody i otrzymał nazwę *Ewangelik*.

W 2018 r. obchodzimy 10-lecie istnienia... i działamy dalej!

Informacje: fb.com/projektbrwinow

WYCIECZKA 1 : SZLAKIEM WOJENNYCH SZPITALI

Podczas krwawych walk września 1939, a potem w okresie Powstania Warszawskiego w pałacach i willach Brwinowa i okolic funkcjonowało kilkanaście tymczasowych szpitali. Lekarze, pielęgniarki i zakonnice leczyli w nich i ratowali życie zarówno żołnierzy, powstańców, jak też cywilnych mieszkańców walczącego miasta. Wycieczka prowadzi szlakiem historii tych wojennych szpitali.

TRASA: Przejeżdżamy tunelem na południową stronę Brwinowa i na rondzie Wacława Kowalskiego skręcamy w prawo w ul. Grodzką. Po ok. 700 m odbijamy w lewo ul. Sportową i jedziemy kolejne 700 m do skrzyżowania z Leśną. Tu skręcamy w prawo - trzecia posesja po lewej to willa **Harenda** (Leśna 59).

1 Willa Harenda przy Leśnej 59 w Brwinowie

W **Harendzie** w sierpniu 1944 r. utworzono szpital-izolatorium dla zakaźnie chorych głównie z myślą o udzielaniu pomocy mieszkańcom Warszawy. Założycielem szpitala był doktor

Marian Pertkiewicz. Dla odstraszenia Niemców na szczycie budynku umieszczono wówczas napis *Uwaga tyfus*. Szpital w **Harendzie** funkcjonował do początku kwietnia 1945 r.

Wracamy do ul. Sportowej i kierujemy się na prawo, by chwilę potem dojechać łukiem do ul. Wilsona. Skręcamy w lewo i po niecałym kilometrze dojeżdżamy do ul. Konopnickiej. Tu skręcamy w prawo i chwilę potem w lewo w Kraszewskiego. Po kilkuset metrach dojeżdżamy do głównej Pszczelińskiej. Po skręceniu w nią w prawo jedziemy ponad kilometr, aż do znajdującego się po lewej parku i wjazdu na teren, gdzie kiedyś była szkoła w Pszczelinie. Dom numer 99D znajduje się na lewo, w pobliżu nowych bloków.

2 Filia Szpitala Wolskiego przy Pszczelińskiej 99 D w Brwinowie

Część izb szpitalnych znajdowała się w nieistniejącej Szkole Rolniczej na Pszczelinie, w miejscu której obecnie stoi osiedle. Pod koniec października 1944 r. przybyło do niej z Warszawy 120 kobiet i mężczyzn. Szpital funkcjonował do końca marca 1945 r., a jego kierownikiem był Zbigniew Woźniowski.

Wracamy ul. Pszczelińską niecałe 2 km do punktu wyjścia - ronda Kowalskiego, tunelu i rynku. Tu zakretem wjeżdżamy w główną ul. Biskupicką, która po ok. 500 m dociera do skrzyżowania z ul. Sienkiewicza. Skręcamy w prawo i po kilkuset metrach dojeżdżamy do posesji nr 4.

3 Szpital RGO przy Sienkiewicza 4 w Brwinowie

Na początku września 1944 r. z inicjatywy dr. Józefa Granatowicza przeniesiono do Brwinowa warszawską lecznicę chirurgiczną **Omega**. Szpital mieścił 30 chorych i funkcjonował do początku marca 1945 r. Obecnie katolicka wspólnota *Chleb Życia* siostry Małgorzaty Chmielewskiej prowadzi tu schronisko dla samotnych matek **Betania**.

BRWINÓW

Park Miejski

BRWINÓW

Pszczyna

71

Wracamy do ul. Biskupickiej i skręcamy w nią na prawo. To jednocześnie trasa nr 720, którą nieco ponad kilometr dalej wyjeżdżamy z Brwinowa, mijając wiaduktem autostradę A2. Kilkaset metrów dalej wjeżdżamy zakrętem do tzw. *Majątku Biskupice*, a ok. kilometr dalej mijamy remizę strażacką.

4 5 Biskupice

W Biskupicach działały dwa szpitale: jeden w *Majątku* (dworze) *Biskupice*, a drugi w remizie OSP. Oba prowadziły siostry zakonne, wspomagane przez dochodzących lekarzy i pielęgniarki. Do dworu

trafiło w czasie Powstania ok. 80 rannych ze Szpitala dla Dzieci przy ul. Kopernika w Warszawie dzięki dr. Hieronimowi Powierowskiemu. Oba szpitale zlikwidowano pod koniec 1944 r.

Kontynuujemy jazdę główną szosą - drogą wojewódzką nr 720. Po ok. kilometrze mijamy ostatnie zabudowania Biskupic, a następnie pokonujemy zakręt i przejeżdżamy przez mostek na kanale Rokitnica. Po lewej widać już okazały, ogrodzony park, do którego wjazd prowadzi przez zabytkową bramę z czerwonej cegły. To kolejny punkt na naszym szlaku - Dom Pomocy Społecznej w Czubinie.

6 Czubin

W pałacu w Czubinie przez kilka miesięcy (do końca 1944 r.) funkcjonował oddział Filii Szpitala Wolskiego w Podkowie Leśnej. W dniu 1 marca 1945 r. wznowiło tu działalność warszawskie Seminarium Duchowne, które po kilku

miesiącach zostało przeniesione do Warszawy - w tym okresie trafił tu przyszły ksiądz, Jan Twardowski. W 1967 r. utworzono tu Dom Pomocy Społecznej dla osób z upośledzeniem umysłowym.

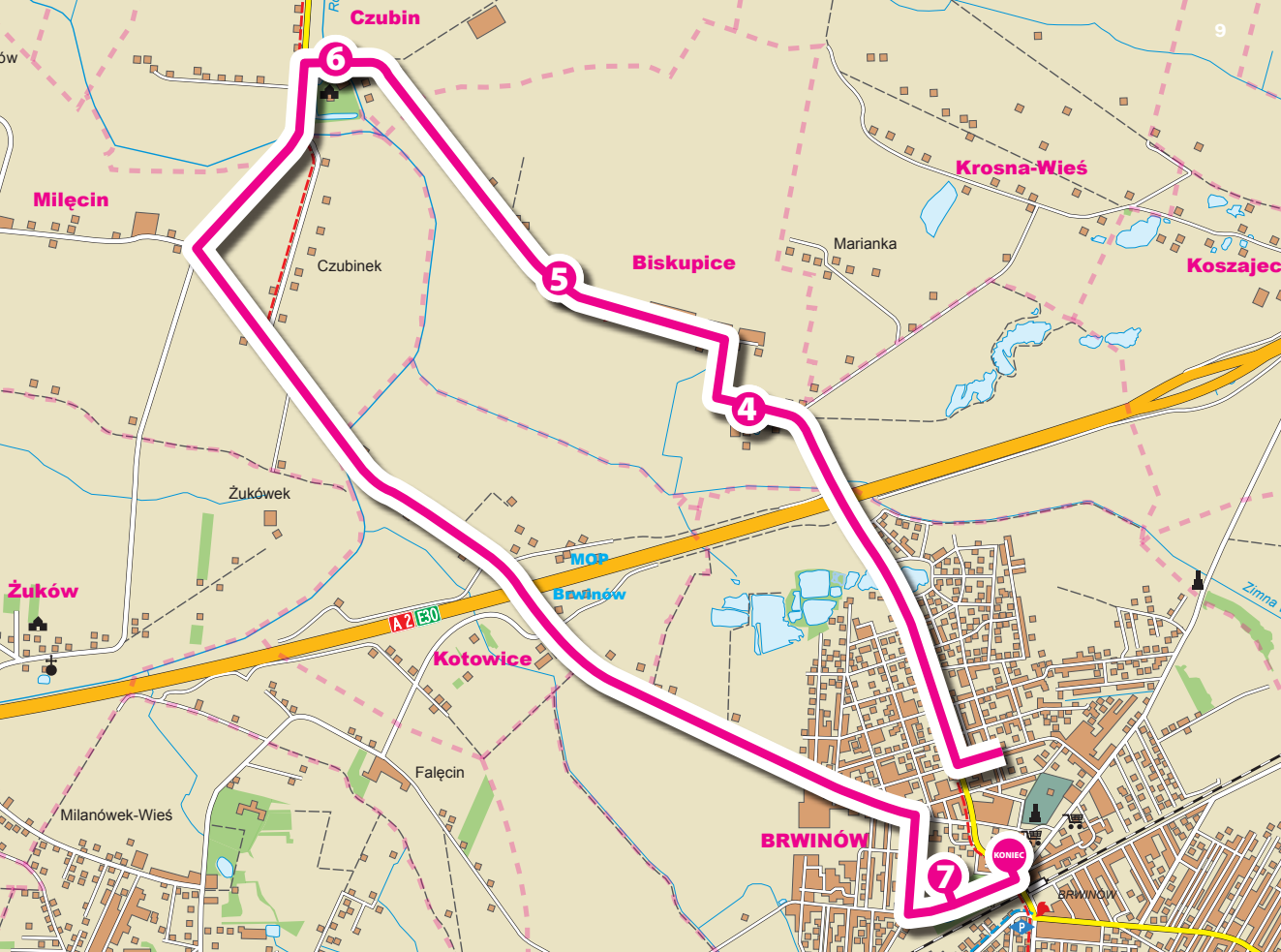
Na pobliskim skrzyżowaniu zjeżdżamy z trasy 720 w kierunku Żukowa, a na następnym - kilometr dalej - skręcamy w lewo do Brwinowa. Po minięciu Kotowic i autostrady A2 docieramy do Brwinowa. Za szkołą skręcamy w prawo w ul. Przejazd i 500 m dalej docieramy do parku (po lewej). Na wysokości stawu po lewej widać już pałac.

7 Pałac Wierusz-Kowalskich

Szpital wojenny działał w pałacu od 12 do 28 września 1939 r. Pomagano tu rannym w bitwie pod Brwinowem (także Niemcom). W latach 1951-2002 w pałacu mieścił się Wydział Zootechniki SGGW. Po latach popadania w ruinę, pod koniec 2015 r. pałac został kupiony przez Gminę Brwinów, obecnie trwa jego rewitalizacja.

Wracamy aleją do stawu, a potem skręcamy w lewo - do nowego placu zabaw, a następnie głównej bramy parku, którą docieramy do brwinowskiego rynku.

WYCIECZKA 2 : SZLAKIEM REMIZ STRAŻACKICH

Ponadstuletnia historia Straży Pożarnej w okolicach Brwinowa wiąże się z rozkwitem miast-ogrodów na pierwszym wielkim szlaku komunikacyjnym Królestwa Polskiego: Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. Wycieczka prowadzi szlakiem tutejszych strażnic ogniowych.

TRASA: Z brwinowskiego rynku przejeżdżamy tunelem na południową stronę Brwinowa i dojeżdżamy do ronda Wacława Kowalskiego, przy którym znajduje się tutejsza strażnica OSP.

1 Strażnica OSP w Brwinowie

Otwarcie przystanku Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej było jednym z impulsów umożliwiających rozwój wsi Brwinów. W 1910 r. utworzono tu Ochotniczą Straż Ogniową, a jej założycielami byli pracownicy Warszawskiej Dyrekcji Kolei. Pierwszym prezesem został właściciel dóbr brwinowskich Tadeusz Kowalski, a pierwszym naczelnikiem - Wojciech Harnisz. Na krótko przed II wojną brwinowianin Stanisław Rayzacher podarował gminie plac przy ulicy Pszczelińskiej pod budowę *Domu Pracy Społecznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego*, który stał się siedzibą i remizą Straży Pożarnej. Miejsce to służy strażakom po dzień dzisiejszy.

Wracamy przez tunel do rynku i kierujemy się główną ul. Biskupicką na północ. Ok. 2 km od startu wycieczki wyjeżdżamy z Brwinowa, przejeżdżamy wiaduktem ponad autostradą A2 i chwilę potem zakrętami wjeżdżamy do wsi Biskupice. W jej dalszej części, po lewej stronie szosy stoi charakterystyczny budynek strażnicy.

2 Strażnica OSP w Biskupicach

Biskupicka Straż Pożarna i tutejsza strażnica powstały z inicjatywy mieszkańców wsi i zarazem komendanta straży w Błoniu, Władysława Włodarczyka. Wzniesiony przez mieszkańców budynek w czasie

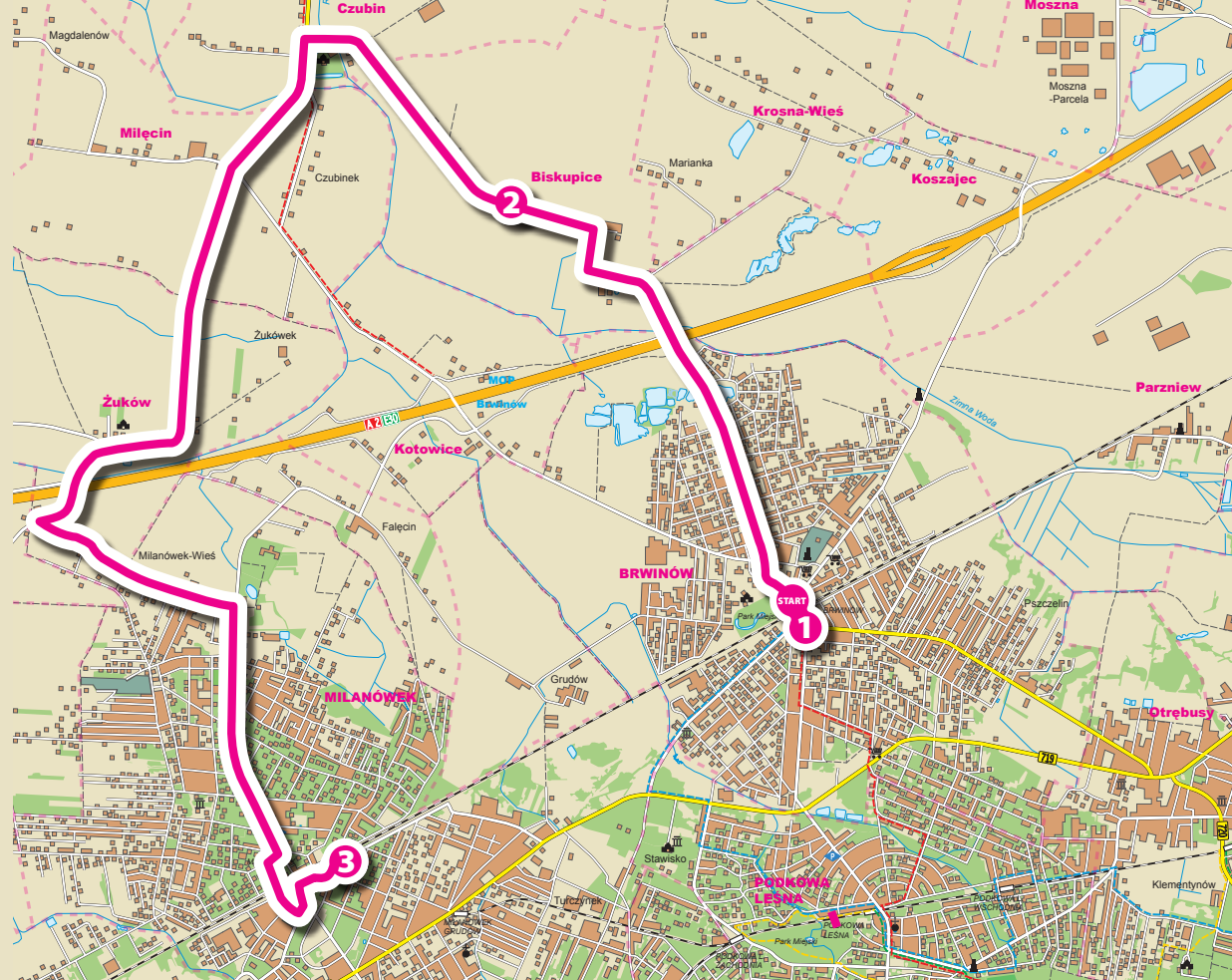
II wojny służył jako łaznia dla żołnierzy niemieckich, a w czasie Powstania Warszawskiego działał tu tymczasowy szpital (patrz str. 6).

Niecałe 2 km dalej na skrzyżowaniu w Czubinie skręcamy w stronę Żukowa, do którego docieramy po ok. 3 km. Na skrzyżowaniu za autostradą skręcamy w lewo. Wkrótce docieramy do Milanówka i następne 4 km jedziemy ulicami: Kwiatową, Kościuszki i Kościelną, wiaduktem przejeżdżamy przez tor, a następnie Dębową, Piłsudskiego i Warszawską docieramy do remizy.

3 Strażnica OSP w Milanówku

Za datę powstania straży w Milanówku uznaje się 1 grudnia 1911 r., kiedy to Gabriel Frasunkiewicz otrzymał od władz rosyjskich zgodę na założenie Towarzystwa Straży Ogniowej Ochotniczej. Rozpoczęło ono działalność w 1914 r., przy ul. Granicznej (obecnie Herberta). Obecna strażnica na ul. Warszawskiej powstała w latach 40. XX w.

Wracamy do ul. Piłsudskiego i kierujemy się nią na południe. Po niecałych 3 km docieramy do przejazdu kolejowego przy stacji WKD Kazimierówka. Kilometr dalej na dużym skrzyżowaniu odbijamy w prawo w ulicę Żółwińską. Po minięciu zakrętów i parku pałacowego docieramy do remizy.

4 Strażnica OSP w Żółwinie

Ochotnicza Straż Pożarna w Żółwinie powołana została w 1962 r. Pomyślnie została wybrana na pierwszego zarządcę i jednocześnie prezesem zarządu był Józef Owczarek, strażak od 1928 roku. Strażnica została zbudowana na działce wydzielonej z pałacowych terenów Zakładu Badawczego Jedwabiu Naturalnego (dziś już nieistniejącego).

Tuż za remizą skręcamy w ul. Kasztanową, która (potem jako Jana Pawła II) prowadzi nas kolejne 2,5 km przez centrum Podkowy Leśnej i tory WKD, aż do skrzyżowania z ruchliwą trasą nr 719. Przecinamy ją i wjeżdżamy do Brwinowa ulicami Sportową i Wilsona, przejeżdżamy kolejny kilometr aż do skrzyżowania z ul. Konopnickiej. Tu skręcamy w prawo i po 300 m skręcamy w lewo w ul. Kraszewskiego. Po następnych 300 m dojeżdżamy do głównej ul. Pszczelińskiej, skręcamy w nią w prawo i po niecałych 200 m skręcamy w lewo w ul. Graniczną. Kilometr dalej opuszczamy Brwinów i jedziemy kolejne 3 km szosą wzdłuż torów, przez wieś Parzniew, aż do ronda na którym skręcamy w prawo w ul. Przyszłości. Niecałe 2 km dalej dociera ona do głównej pruszkowskiej Al. Wojska Polskiego. Nie dojeżdżając do niej, skręcamy w lewo w ul. Działkową, a po niecałym kilometrze w prawo - w Akacjową, która wraz z przedłużeniem (ul. Staszica) 800 m dalej doprowadza nas do okazałego budynku pruszkowskiej strażnicy.

5 Strażnica PSP w Pruszkowie

Początki straży pożarnej związane są z hrabią Antonim Potulickim, który był pierwszym prezesem powstałego w 1912 r. Towarzystwa Ochotniczej Straży Ogniowej, a także udostępnił plac do ćwiczeń i szopę na sprzęt. Pierwszym komendantem tutejszej straży był Józef Troetzer. Obecna Państwowa Straż Pożarna rusza do akcji ze strażnicy przy ul. Staszica.

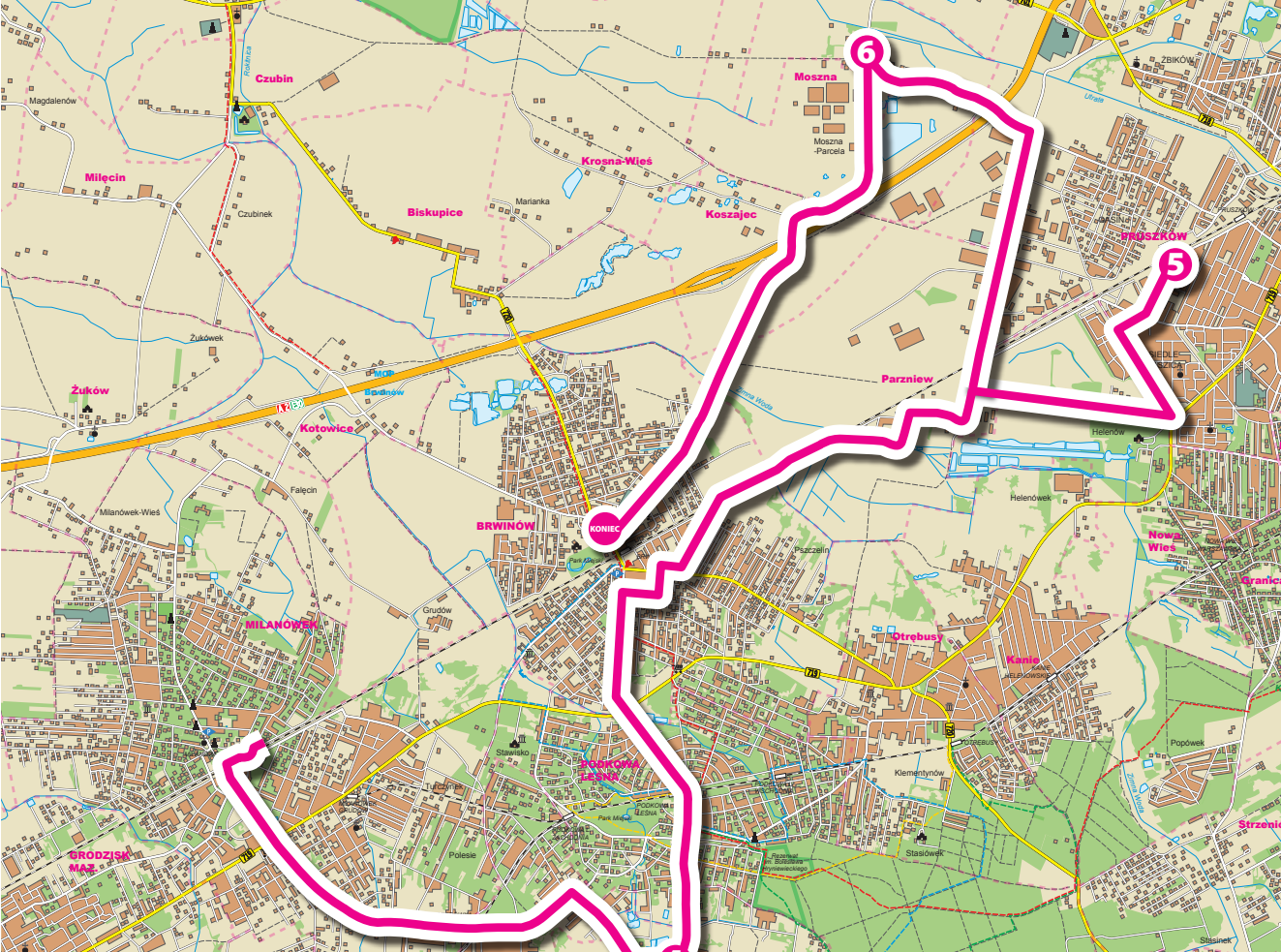
Wracamy dokładnie tą samą drogą, którą przyjechaliśmy - w sumie 3,5 km - ulicami Staszica, Akacjową i Działkową do ul. Przyszłości, która w końcu doprowadzi nas do znajomego już ronda w Parzniewie. Tu skręcamy w prawo i za moment dojeżdżamy do przejazdu kolejowego. Przekraczamy go i kolejne 2 km jedziemy przez przemysłową dzielnicę Pruszkowa ul. Przejazdową, aż do ronda na skrzyżowaniu z ul. Promyka. Skręcamy w nią w lewo i jedziemy ok. 1,5 km, mijając autostradę, aż do głównego skrzyżowania w Mosznie. Skręcamy w prawo w kierunku Domaniewa, po lewej widać już strażnicę OSP.

6 Strażnica OSP w Mosznie

Straż pożarna w Mosznie obchodzi swoje rocznice na pamiątkę reaktywacji w 1956 roku. Wzmianki o strażakach z Moszny w prasie lokalnej pojawiają się już w roku 1910.

Wracamy ścieżką rowerową na południe, mijając duży kompleks przemysłowy i autostradę (tuż przed nią skręcamy w lewo do Brwinowa), i po ok. 5 km dojeżdżamy ul. Powstańców Warszawy do brwinowskiego rynku.

WYCIECZKA 3 : SZLAKIEM PAMIĘCI WRZEŚNIA 1939 r.

W drugim tygodniu kampanii wrześniowej okolice Brwinowa stały się areną krwawych walk między oddziałami przebijającą się do Warszawy polskiej Armii Łódź, a niedoszłymi zdobywcami stolicy - niemiecką 4 Dywizją Pancerną. Szlak prowadzi po miejscach pamięci tej bitwy.

TRASA: Od rynku w stronę stacji, nad wylotem tunelu po prawej widać bramę wejściową do parku. Główną aleją parkową, przy stawie odbijamy w prawo, z dala widać już remontowany pałac.

1 Pałac Wierusz-Kowalskich

W czasie *Bitwy pod Brwinowem* urządzono tu szpital polowy, który działał od 12 do 28 września 1939.

Wracamy do rynku tą samą drogą i stamtąd kierujemy się na północny-zachód, odchodząc skosem ul. Powstańców Warszawy. Kilometr dalej, tuż za znakiem granicznym Brwinowa po lewej znajduje się kamień-pomnik.

2 Kamień przy ul. Powstańców Warszawy 59

Pomnik poświęcony pamięci cywilnych ofiar terroru niemieckiego z września 1939 roku wystawiony w pobliżu miejsca zbrodni.

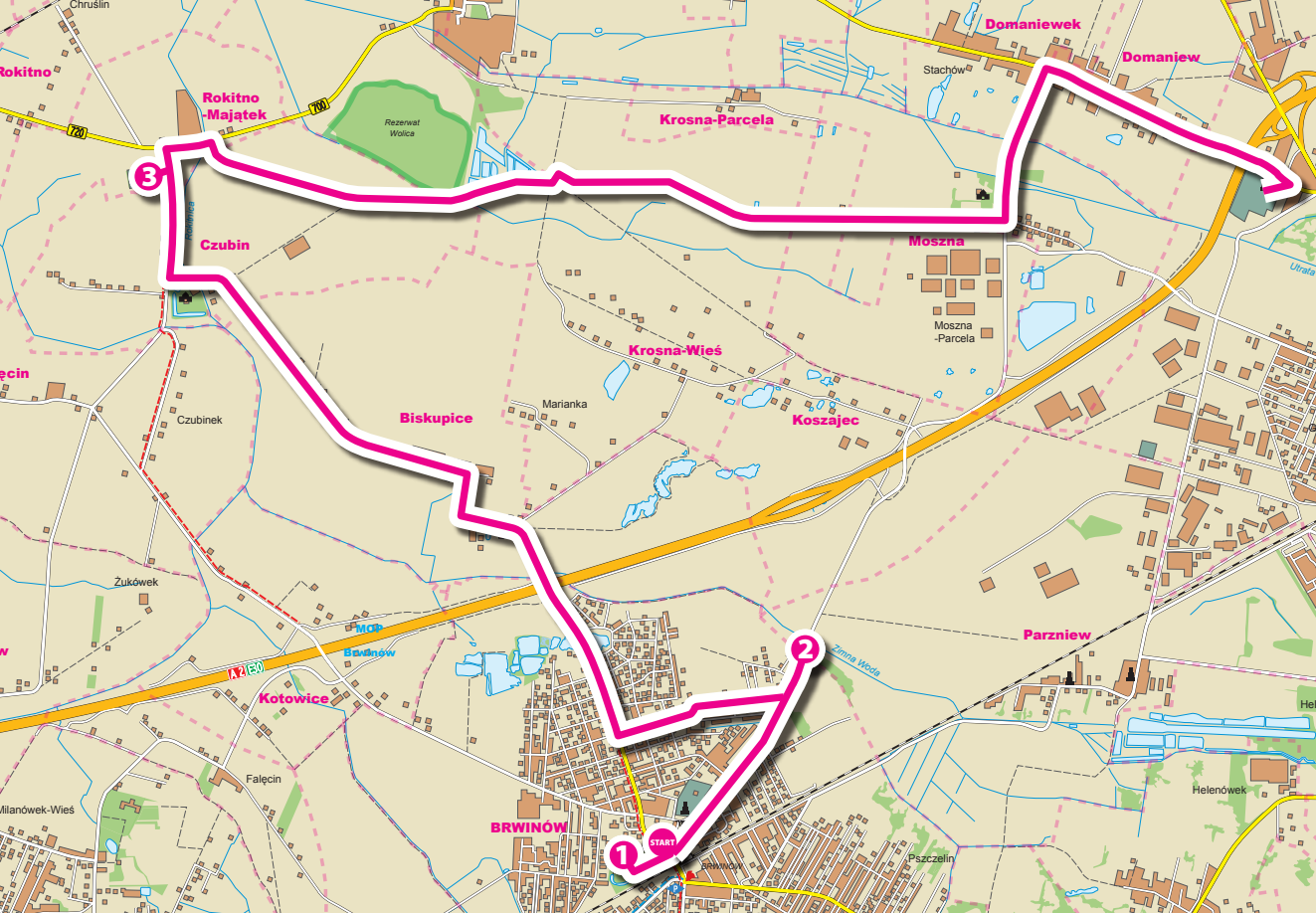
Wracamy tą samą drogą i po ok. 300 m skręcamy w prawo w ul. Żurawia, która wraz z ul. Mickiewicza doprowadza nas do ul. Biskupickiej (droga nr 720). Skręcamy w nią w prawo i wyjeżdżamy z miasta. Droga nr 720 prowadzi nas kolejne 5 km przez Biskupice i Czubin, docieramy w końcu do okazałego kościoła w Rokitnie. Naprzeciwko niego znajduje się cmentarz.

3 Cmentarz wojenny w Rokitnie

Kwaterna 209 (w tym 167 nieznanych) żołnierzy *Armii Łódź*, poległych 12 – 13 IX 1939 w rejonie Kopytowa, Płochocina, Święcic, Łązniewa i Orłów.

Od cmentarza kierujemy się do skrzyżowania i skręcamy w prawo, jedziemy drogą nr 700 kilkaset metrów, do mostku. Zaraz po jego minięciu, przy krzyżu, zjeżdżamy w prawo w polną drogę. Prowadzi ona nas kolejne 2,5 km przez pola aż do asfaltowej szosy. Skręcamy w nią w lewo i zaraz potem dojeżdżamy do skrzyżowania, na którym kierujemy się w prawo, na wschód. Nieco dziurawy asfalt prowadzi nas kolejne 3 km aż do wsi Moszna. Na głównym skrzyżowaniu skręcamy w lewo i po ok. kilometrze dojeżdżamy do skrzyżowania z drogą nr 701 w Domaniewie. Skręcamy w nią prawo - ulica prowadzi nas 1,5 km przez wieś, i tuż za nią wjeżdża na wiadukt nad autostradą A2. Zaraz po jego minięciu po prawej widzimy już żbikowski cmentarz.

4 Cmentarz Żbików-Pruszków

Mogiła zbiorowa żołnierzy 2 Dywizji Piechoty poległych w dniach 12-13 września 1939 r. w ciężkich walkach o przebiecie się do oblężonej Warszawy. Polskim jednostkom zagroziła wówczas drogę w okolicach Ożarowa niemiecka 4 Dywizja Pancerna.

Od cmentarza jedziemy w prawo do skrzyżowania - skręcamy w prawo w ul. Żbikowską, która na wysokości wysypiska śmieci przechodzi w Przejazdową. Po ok. 3 km, za przejazdem kolejowym kierujemy się w prawo, szosa po kilkuset metrach wjeżdża do wsi Parzniew. Tu znajdują się 2 pomniki.

5 Pomnik przy ul. 36 Pułku Piechoty Legii Akademickiej

Pomnik żołnierzy 36 Pułku Piechoty Legii Akademickiej biorących udział w walkach pod Parzniewem we wrześniu 1939 r.

6 Pomnik przy ul. Głównej

Pomnik osób cywilnych i żołnierzy Wojska Polskiego zamordowanych przez Niemców we wrześniu 1939 r., wystawiony w miejscu zbrodni.

Wyjeżdżamy z Parzniewa tą samą drogą, którą przyjechaliliśmy, i na rondzie tuż za wsią skręcamy w prawo w ul. Przyszłości. Na jej końcu skręcamy w prawo w główną drogę nr 719 do Grodziska. Jedziemy nią 2,5 km do Kań i skrzyżowania z ul. Kolejową, gdzie znajduje się pomnik.

7 Pomnik przy ul. Warszawskiej

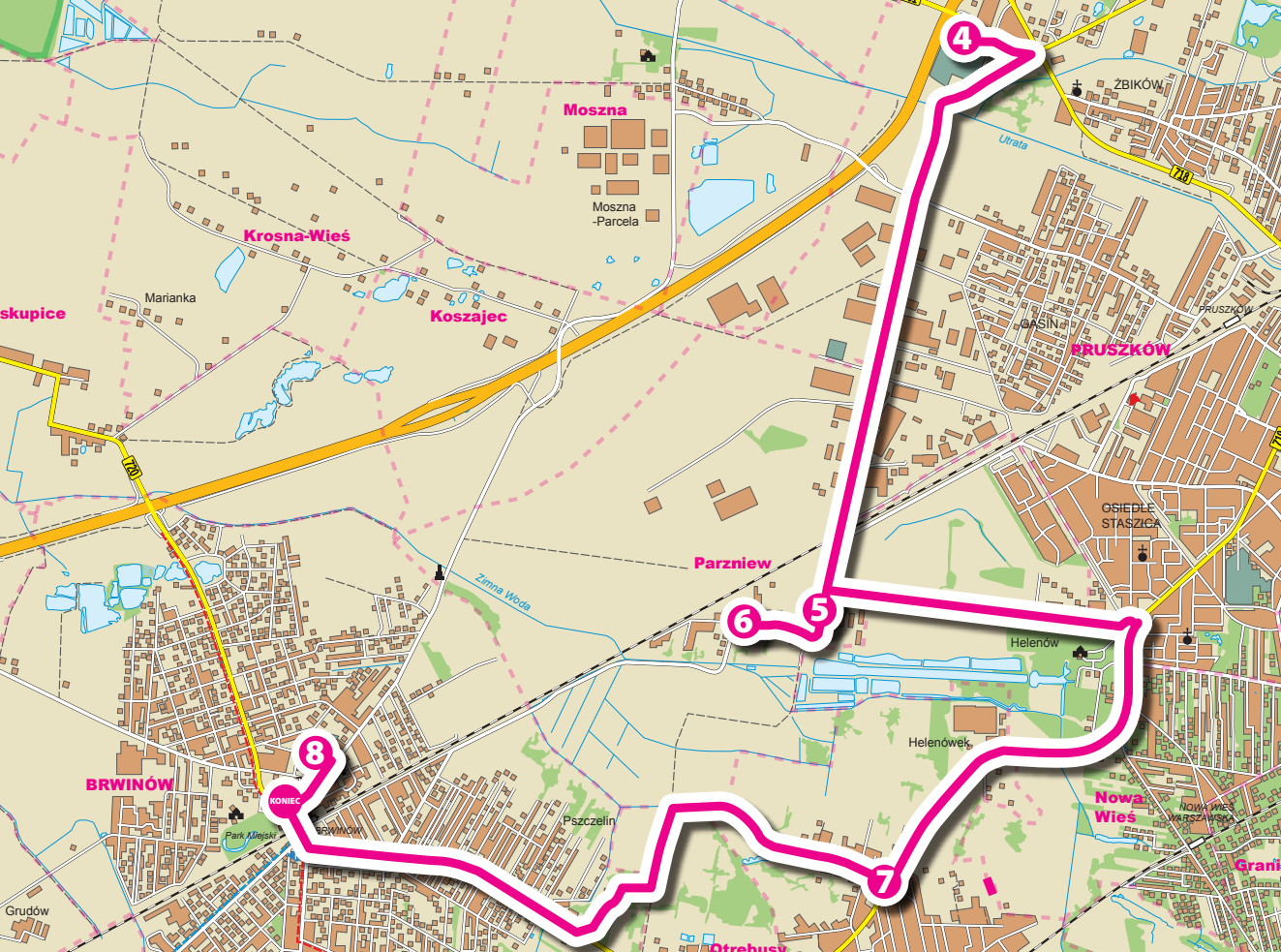
Pomnik żołnierzy 36 Pułku Piechoty Legii Akademickiej biorących udział w walkach na polach wsi Kanie-Otrębusy we wrześniu 1939 r.

Wjeżdżamy w ul. Kolejową, która po niecałym kilometrze robi się gruntowa i wkrótce wyjeżdża w pole. Jedziemy nią do skrzyżowania z drugą połą drogą, w którą skręcamy na południe. Po ok. 400 m odbija od niej w prawo drożka prowadząca na teren dawnej szkoły w Pszczelinie. Alejki doprowadzą nas aż do bramy i ul. Pszczelińskiej - tu skręcamy w prawo. Ulica prowadzi nas następne 2 km, do ronda Wacława Kowalskiego, tunelu i rynku. Tu odbijamy skosem w prawo tak samo jak na początku wycieczki - w ul. Powstańców Warszawy. Po przejechaniu kilkuset metrów dojeżdżamy do cmentarza.

8 Kwatery żołnierzy września na cmentarzu w Brwinowie

Znaczną część cmentarza zajmują mogiły żołnierzy poległych we wrześniu 1939 roku, zwłaszcza w bitwie pod Brwinowem stoczonej 12 września 1939 roku.

WYCIECZKA 4 : SZLAKIEM KOŚCIOŁÓW BRWINOWA I OKOLIC

Pasjonatom architektury sakralnej w okolicach Brwinowa z pewnością nie zabraknie obiektów do zwiedzania: są tu kościoły wyróżniające się zarówno bardzo długą historią, wyjątkowym znaczeniem kultowym, jak też nietuzinkową architekturą.

TRASA: Start przy rynku i stojącym w jego centralnym punkcie kościele.

Wracamy tą samą drogą, ale tylko do skrzyżowania w Czubinie, gdzie jedziemy prosto, opuszczając szosę nr 720. Po ok. 3 km wjeżdżamy do Żukowa.

1 Kościół św. Floriana w Brwinowie

Precyzyjna data powstania parafii św. Floriana w Brwinowie nie jest znana. Na ogół podaje się wiek XIII. Podstawowym źródłem informacji z dziejów parafii są archiwalia dotyczące wizytacji biskupich. Obecny kościół zbudowano w latach 1927-1937, zachowując wiele elementów wyposażenia z XVIII w. Odprawiane są tu regularnie msze w rycie trydenckim.

Z rynku kierujemy się zakrętem głównej drogi (ul. Biskupickiej i jednocześnie trasy nr 720). Nieco ponad kilometr dalej wyjeżdżamy z Brwinowa, mijając wiaduktem autostradę A2. Po ok. 4 km dojeżdżamy przez Biskupice do skrzyżowania w Czubinie - tu skręcamy w prawo tak jak trasa 720, by po niecałym kilometrze dojechać do Rokitna i jego słynnej świątyni.

2 Sanktuarium w Rokitnie

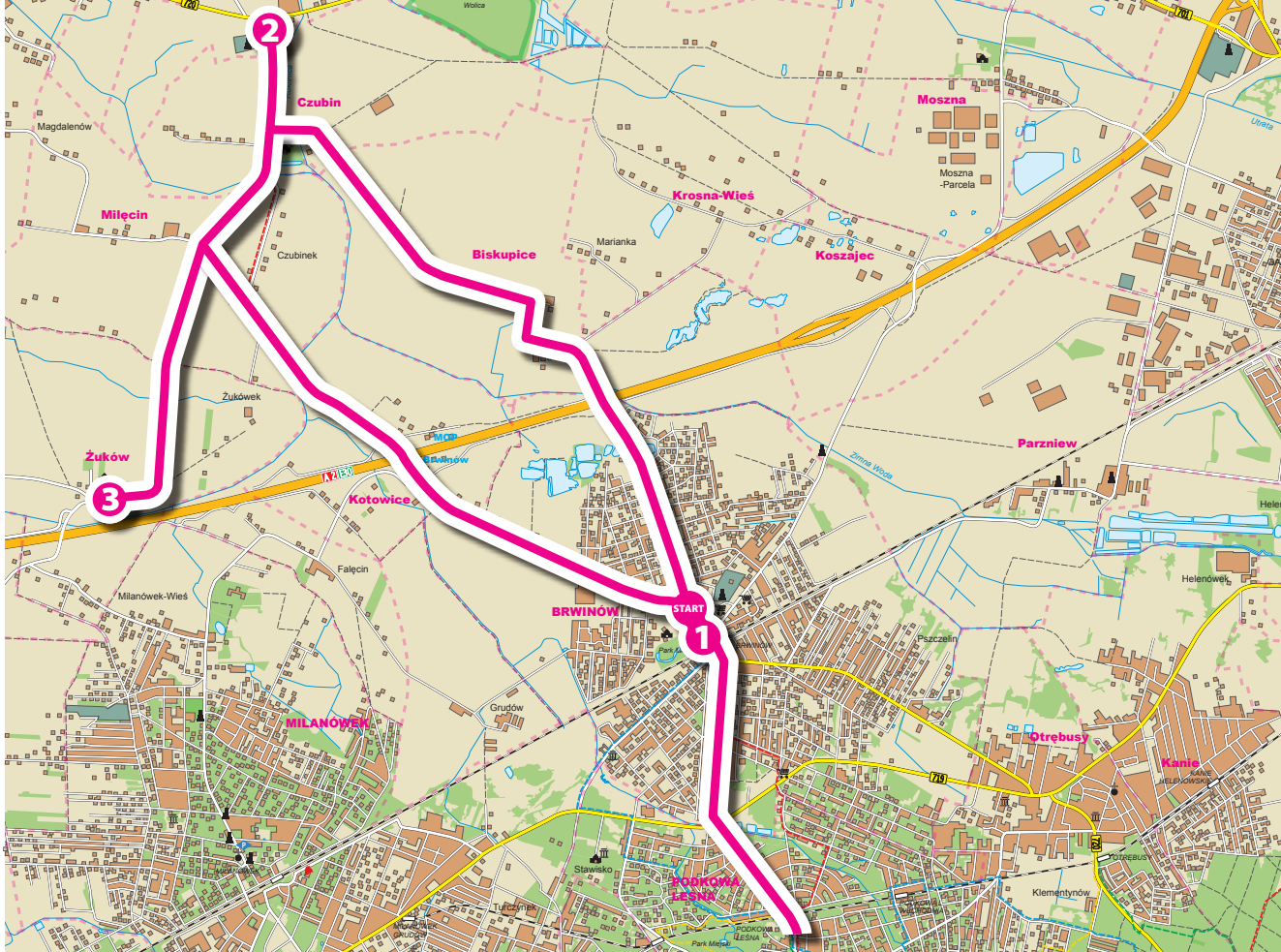
Wśród wielu polskich sanktuariów maryjnych Rokitno wyróżnia się szczególnym tytułem: Sanktuarium Prymasowskiej Wspomożycielki. Przed obrazem Matki Bożej Rokitniańskiej modlili się kolejni prymasi Polski. Cudowny obraz przetrwał mimo zniszczeń, które dotknęły świątynię w czasie I wojny światowej.

3 Kościół Przemienienia Pańskiego w Żukowie

Kościół w Żukowie p.w. Przemienienia Pańskiego z lat 1676-77 został zbudowany z fundacji proboszcza Mateusza Jacka Górzyńskiego. Remontowany był w 1817 i w 1889 r., oraz w latach 1969-70. Kościół posiadał murowaną zakrystię, która w 1889 r. została zastąpiona przez zakrystię drewnianą. Gruntowny remont odbył się w latach 2009-2012. Jest to kościół o konstrukcji zrębowej, zbudowany z drewna sosnowego. W kościele znajduje się belka tęczowa z krucyfiksem barokowym z I poł. XVII w., ołtarz główny, dwa ołtarze boczne i konfesjonały barokowe z początku XVIII w., ambona rokokowa oraz drewniana tablica fundacyjna z 1677 r. Dzwonnica drewniana konstrukcji słupowej, pochodzi z końca XVIII w.

Wracamy tą samą drogą ok. 2 km, po czym na skrzyżowaniu w Miłcinie zjeżdżamy na prawo w kierunku Brwinowa. Szosa prowadzi nas przez kolejne 5 km, niedługo po minięciu wiaduktu nad A2 wjeżdżamy do Brwinowa. W końcu docieramy do ul. Biskupickiej, w którą skręcamy w prawo, mijając rynek i tunel dojeżdżamy do ronda Wacława Kowalskiego. Tu wjeżdżamy na wprost w ul. Wilsona. Po ok. kilometrze opuszczamy Brwinów, przecinając trasę nr 719 (ul. Obwodnica) i gładko wjeżdżamy między posesje Podkowy Leśnej. Ul. Brwinowska prowadzi nas do samego centrum. Zaraz za torami dojeżdżamy do podkowińskiego kościoła-ogrodu.

4 Kościół św. Krzysztofa w Podkowie Leśnej

W 1932 r. zawiązał się komitet budowy kościoła w Podkowie Leśnej, dzięki któremu powstał kościół-ogród, zlokalizowany na działce liczącej 4413 m kw. Projekt Brunona Zborowskiego był inspirowany pawilonem polskim na wystawie w Paryżu w roku 1932, z oszklonymi drzwiami, wychodzącymi na teren zieleni z pergolami i niskim murkiem z piaszkowca. Uroczyste położenie kamienia węgielnego odbyło się 11 listopada 1932 r.

Wracamy do głównej ul. Jana Pawła II i chwilę potem skręcamy w lewo w Lipową. Kolejne 3 km kluczymy uliczkami Podkowy Leśnej i Otrębus: Bukową, Przejazdową (po przecięciu torów WKD) i Wiejską. Na końcu tej ostatniej przecinamy ruchliwą trasę nr 720, wjeżdżamy w Polną i skręcamy w lewo w ul. Sadową. Kilkaset metrów dalej po prawej widzimy otrębuski kościół.

5 Kościół NPM Matki Kościoła w Otrębusach

Parafia N.M.P. Matki Kościoła w Otrębusach liczy 25 lat, chociaż starania o jej utworzenie rozpoczął już w 1970 r. proboszcz parafii w Podkowie Leśnej ks. Leon Kantorski. Za jego sprawą kardynałowi Wyszyńskiemu przedstawiono prośbę o utworzenie odrębnej parafii dla mieszkańców Otrębus i Kań. Pomysł spotkał się z aprobatą i błogosławieństwem Prymasa Tysiąclecia. Kościół zbudowany został wg projektu Anny i Wojciecha Kawęczyńskich. Wnętrze kościoła przygotowywał proboszcz, ks. Jacek Kozub. Konsekracji dokonano 26 września 1999 r. Dekorację w brązie, krzyż i figurę Matki Bożej, oraz przedstawienia Tajemnic Różańca Świętego, wykonano w pracowni prof. Gustawa Zemły.

Kontynuujemy jazdę ul. Sadową, dojeżdżamy do ruchliwej trasy 719 (ul. Warszawskiej), skręcamy w nią na prawo i jedziemy nią kolejne 3 km, aż do Pruszkowa. Tu z głównej Al. Wojska Polskiego zjeżdżamy w lewo w ulicę Planową. Następnie przez osiedle wjeżdżamy w Stalową, która doprowadza nas do ul. Sienkiewicza - już w pobliżu dworca PKP. Tu przechodzimy tunelem na drugą stronę torów i ścieżką dojeżdżamy do ul. Waryńskiego. Skręcamy w nią w prawo i po 200 m odbijamy na lewo w ul. Elektryczną. Na końcu przechodzi ona w ścieżkę, którą przecinamy rzekę Utratę - tuż za mostkiem skręcamy w lewo i ścieżką wzdłuż działek jedziemy ok. kilometra, aż do ruchliwej ul. Poznańskiej. Jedziemy wzdłuż niej na lewo nieco ponad 200 m - z dala widać już monumentalny kościół z czerwonej cegły.

6 Kościół NMP w Pruszkowie-Żbikowie

Kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Pruszkowie, jest jedną z najstarszych parafii na Mazowszu. Pierwszy murowany kościół powstał w XV wieku pod wezwaniem św. Andrzeja i Małgorzaty dzięki fundacji bpa poznańskiego Andrzeja Bnińskiego. Obecny kształt kościoła został zaprojektowany przez Henryka Juliusza Gaya i wybudowany w latach 1906-1914. Zachowało tu się z 75 tomów akt urodzeń, zaślubin i zgonów poczynszy od 1697 r.

Ul. 3 Maja dojeżdżamy do dużego skrzyżowania, na którym skręcamy w lewo, i chwilę potem znów w lewo, w ul. Żbikowską. Jej przedłużeniem (ul. Przejazdową) docieramy do ronda, na którym odbijamy w prawo. Przed wiaduktem zjeżdżamy na drogę techniczną autostrady, która po 2,5 km dociera do szosy - ul. Powstańców Warszawy - w którą skręcamy w lewo i po następnych 2,5 km dojeżdżamy do punktu docelowego: rynku w Brwinowie.

WYCIECZKA 5: SZLAKIEM WILLI I PAŁACÓW

Tzw. Trójmiasto Ogrodów i jego okolice to największe w Polsce skupisko podmiejskich założeń inspirowanych angielską koncepcją miast-ogrodów, z dziesiątkami zabytkowych willi i pałaców. Podczas wycieczki możemy je obejrzeć i poznać ich niezwykle historie.

START: W odróżnieniu od pozostałych wycieczek, ta startuje nie z brwinowskiego rynku, ale z Otrębus - spod Biblioteki przy ul. Wiejskiej 1.

Kolejny ciekawy obiekt mieści się tuż za rogiem - skręcamy w prawo w ul. Poziomki, po kilkuset metrach po prawej widać kompleks **Karolina**.

1 Toeplitzówka przy Wiejskiej 1 w Otrębusach

Nazwa zespołu pałacowo-parkowego pochodzi od rodziny Toeplitzów, która kupiła majątek Otrębusy w 1919 r. Dwór wyremontowano pod okiem znanego architekta Henryka Marconiego. Zamieszkał tu Teodor Toeplitz, radny Miasta Warszawy i znany działacz spółdzielczy wspierający rozwój budownictwa mieszkaniowego dla uboższych rodzin. Tradycyjnie lewicowa rodzina Toeplitzów pod koniec lat 40. XX w. przekazała Otrębusy na rzecz państwa. Pałac był hotelem dla młodych artystów zespołu **Mazowsze** a później siedzibą gromady, poczty, biblioteki i przychodni.

Kierujemy się do głównej ul. Natalińskiej i skręcamy w prawo. Za torami WKD w prawo, w ul. Piaseckiego. Tuż za szkołą po prawej kryje się willa **Zosinek**.

3 Karolin przy Świerkowej 2 w Otrębusach

W 1902 r. majątek **Karolin** (od imienia żony właściciela Feliksa Bobrowskiego) został zakupiony przez warszawskie Towarzystwo Opieki Lekarskiej i Opieki nad Psychicznie i Nerwowo Chorymi z przeznaczeniem na sanatorium. Po II wojnie zostało ono siedzibą zespołu **Mazowsze**, który od 1948 r. prowadziła Mira Zimińska-Sygietyńska wraz z mężem - kompozytorem Tadeuszem Sygietyńskim. Nowoczesny **Matecznik Mazowsze** to obecna siedziba zespołu.

Alejką docieramy do ul. Lipowej, skręcamy w lewo i ok. 500 m dalej skręcamy w prawo w leśną ul. Jeżynową. Ok. 200 m dalej skręcamy w odchodzącą skosem leśną aleję. Prowadzi nas ona kilometr przez Las Młochowski. Wyjeżdżamy na ul. Młochowską, która po 600 m doprowadza nas do Pałacu **Zarybie**.

2 Zosinek przy Piaseckiego 2 w Otrębusach

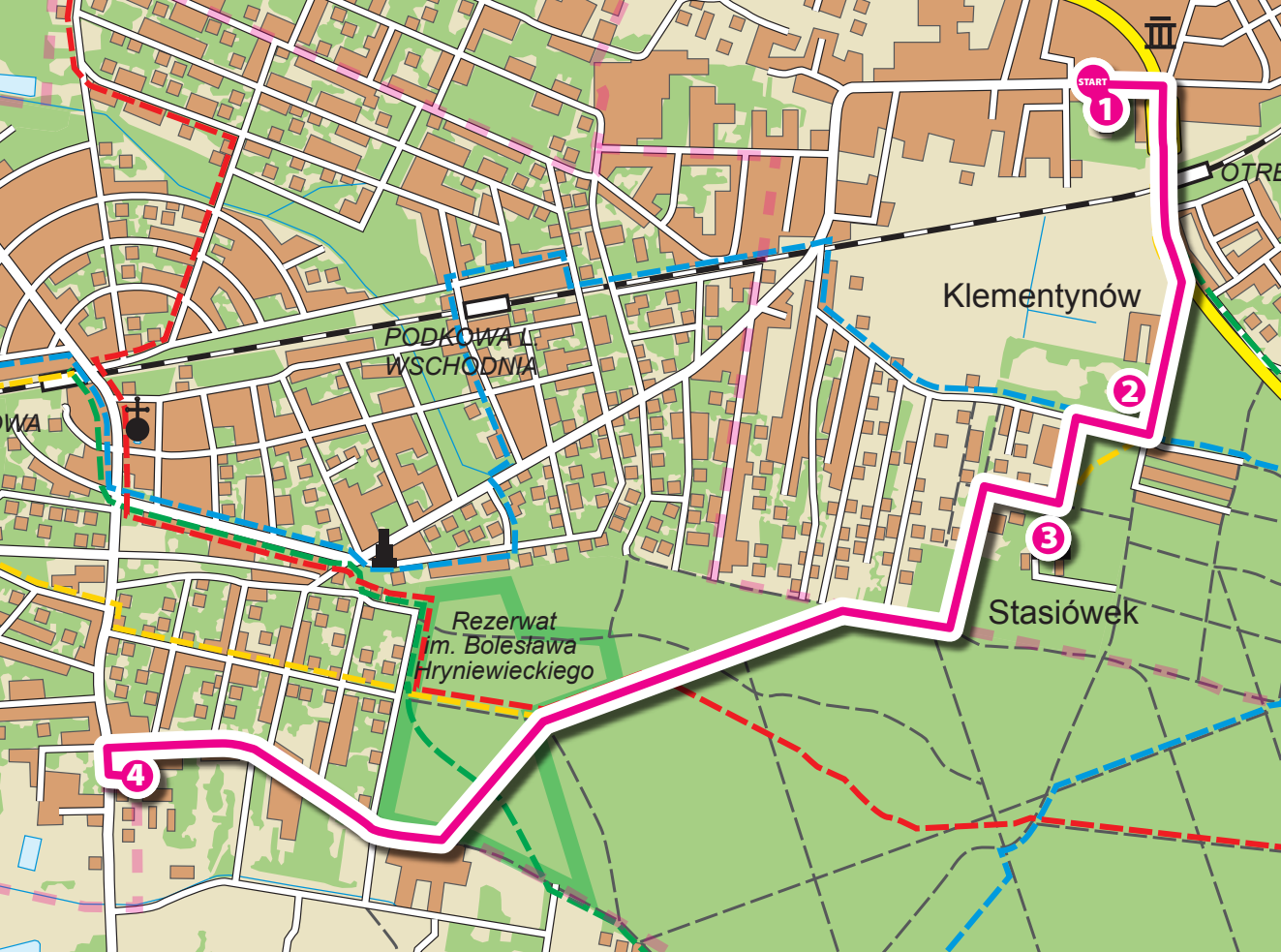

Willi z końca XIX w. zakupiona przez rodzinę Piaseckich wiosną 1939 r., do dziś zachowała swój oryginalny wygląd. Józef Marian - najstarszy z braci Piaseckich - był chirurgiem, ordynatorem i dyrektorem Szpitala Wolskiego. W czasie wojny współpracował z AK, ukrywał w szpitalu poszukiwanych przez gestapo. Został rozstrzelany w swoim gabinecie w czasie pacyfikacji Woli w pierwszych dniach Powstania Warszawskiego.

4 Dwór Zarybie, Wyższa Szkoła Teologiczno-Humanistyczna

Jeden z współzałożycieli Podkowy Leśnej, Janusz Regulski, w 1923 r. zakupił ziemię pod gospodarstwo ogrodnicze. Dwór Zarybie powstał w końcu lat 20. XX w. W czasie wojny dawał schronienie m.in. gen. Okulickiemu, *cichociemnym* i uchodźcom z powstańczej Warszawy. W 1948 r. Regulskiego i jego syna aresztowało UB, a do dworu dokwaterowano lokatorów. W 1959 r. Regulscy sprzedali majątek Kościołowi Adwentystów Dnia Siódmego.

Od dworu jedziemy na północ główną ul. Jana Pawła II, aż do centrum Podkowy Leśnej. Tu skręcamy w lewo w ul. Lilpopa, willa *Aida* po prawej.

5 Willa *Aida* przy Iwaszkiewicza 7 w Podkowie Leśnej

Zbudowany pod koniec XIX w. wśród lasów domek myśliwski Stanisława Wilhelma Lilpopa był jednym z pierwszych zabudowań na terenie dzisiejszej Podkowy. W latach 1922–1928 zamieszkiwali tu Anna z Lilpopów i jej mąż Jarosław Iwaszkiewicz. Willa była częstym miejscem spotkań literatów i muzyków. Przybywali tu i tworzyli Karol Szymanowski i Jerzy Liebert, poeci z kręgu Skamandra – m.in. Antoni Słonimski, Jan Lechoń i Julian Tuwim.

Kontynuujemy jazdę ul. Lilpopa i za moment wjeżdżamy do parku. Kilkaśmetrów dalej, po prawej widać już *Kasyno*.

6 Pałacyk *Kasyno* przy Lilpopa 18 w Podkowie Leśnej

Parku miejski zaprojektowano zgodnie z ideą miasta ogrodu, tworząc infrastrukturę sportową (m.in. korty tenisowe i tor saneczkowy). Budynek Klubu Sportowego został zaprojektowany na wzór kasyna we francuskim uzdrowisku Vichy (stąd przypuszczalnie jego nazwa). Od lat 20. XX w. mieścił się tu klub i restauracja. Od Powstania Warszawskiego do II połowy 1945 r. działał tu oddział wewnętrzny ewakuowanego warszawskiego Szpitala Wolskiego. Po wojnie utworzono tu bursę dla sierot, później szkołę podstawową i ośrodek wypoczynkowy *Spółem*. Obecnie zrewitalizowany w 2007 r. pałacyk jest siedzibą Centrum Kultury i Inicjatyw Obywatelskich.

Jedziemy parkową aleją na zachód, docieramy do ul. Parkowej. Przekraczamy torę i po ok. 700 m łukiem ul. Zachodniej i Gołębiej dojeżdżamy do *Stawiska*.

7 Stawisko przy Gołębiej 1 w Podkowie Leśnej

Posiadłość, w której od 1927 r. mieszkali Anna i Jarosław Iwaszkiewiczowie, jest dzisiaj muzeum ich imienia. Dwór i otaczający go park można zwiedzać, wchodząc od strony ul. Gołębiej lub główną bramą od strony trasy nr 719. Posiadłość przed wojną była letnią rezydencją, w czasie okupacji – azylem i przytułkiem dla znajomych artystów, a po wojnie pozostała posiadłością Iwaszkiewiczów, w której Jarosław – jako przewodniczący Związku Literatów Polskich i twórca ceniony w PRL, poseł na Sejm, gościł m.in. królową belgijską Elżbietę.

Wracamy do ul. Gołębiej i skręcamy w w lewo, przechodzimy na światłach przez trasę 719. Jedziemy na wprost i przez mostek docieramy do ul. Żwirowej. Skręcamy w lewo w Myśliwską i jedziemy nią aż do końca – przy ul. Grodzkiej, po lewej znajduje się dworek zwany *Bartkiewiczówką* lub *Zagrodą*.

8 Willa przy Grodzkiej 57 w Brwinowie

Zagroda zbudowana na początku XX w. przez Zygmunta Bartkiewicza (1867–1944) w stylu dworku szlacheckiego. Wcześniej Bartkiewicz zasłynął jako dziennikarz, nowelista i autor *Złego miasta*, w którym opisywał rewolucję 1905 r. w przemyśle Łodzi. Jego małżeństwo z aktorką Mieczysławą Trapszówną (później Ćwiklińską) przetrwało tylko nieco ponad rok – w Zagrodzie zamieszkał przed I wojną światową z drugą żoną, malarką Eugenią z d. Glanc. Bartkiewiczowie prowadzili dom otwarty, a gości witał podobno napis: *Tylko prawdziwa cnota przekroczy te wrota*. Zygmunt został uhonorowany w 1935 r. Złotym Wawrzynem Akademii Literatury Polskiej.

BRWINÓW

Pszczelin

Park Miejski

BRWINÓW

Grudów

719

Stawisko

PODKOWA
LEŚNA

PODKOWA
LEŚNA
WSCHODNIA

Turczynek

MILANÓWEK
GRUDÓW

PODKOWA
LEŚNA
ZACHODNIA

Polesie

Rezerwat
im. Bolesława
Przyniewieckiego

Jedziemy ul. Grodzką na północ i po ok. 600 m skręcamy w prawo w ul. Środkową i potem w pierwszą w lewo - ul. Słoneczną, po prawej posesja nr 3.

9 Willa Wernerów przy Słonecznej 3 w Brwinowie

Dom został zbudowany przed I wojną przez Wacława Wenera, profesora Politechniki Warszawskiej. Przez pewien czas działała tu szkoła, ale w latach 30. rodzina Wernerów powróciła do Brwinowa. W czasie okupacji w piwnicy

domu ukrywali się lekarze, własność Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Wenerowie byli zaangażowanymi społecznikami, m.in. fundatorami księgozbioru dla powstającej biblioteki. Współczesną tradycją jest organizacja koncertów muzyki operowej w czasie dorocznego czerwcowego Festiwalu Otwarte Ogrody. Nieżyjący już Stanisław i Maria Wernerowie są Honorowymi Obywatelami Brwinowa.

Dojeżdżamy do końca ul. Słonecznej - tu przy skrzyżowaniu z Leśną znajduje się kolejna interesująca willa.

10 Willa Janina przy Leśnej 14 w Brwinowie

Dom został zbudowany w 1911 r. przez Stanisława Kowalewskiego, który został pierwszym wójtem utworzonej w 1928 r. gminy Letnisko Brwinów. Willa nosi nazwę *Janina* – jest to imię żony pierwszego właściciela. Przez ponad 100 lat dom

pozostaje w rękach rodziny – z której wywodzą się m.in. pisarz i twórca scenariuszy filmowych Stanisław Kowalewski oraz Jan Prosnak, muzykolog, znawca twórczości Moniuszki. Wnuczka pierwszego wójta Maria została Honorową Obywatelką Brwinowa w uznaniu dla jej działalności w brwinowskim kole Towarzystwa Opieki nad Zabytkami.

Ulicą Krótką wracamy do Grodzkiej i skręcamy w nią w prawo. Kilka kroków dalej po lewej widać okazały budynek Urzędu Gminy.

11 Siedziba Urzędu Gminy przy Grodzkiej 12 w Brwinowie

Dzisiejsza siedziba Urzędu Gminy Brwinów znajduje się w przebudowanej willi przedwojennego właściciela składu opałowego i tartaku Izaaka Oldaka. W latach 80. dobudowano wschodnie skrzydło oraz wieżyczkę.

Jedziemy dalej Grodzką aż do ronda Wacława Kowalskiego i willi *Rutka*.

12 Willa Rutka przy Wilsona 2 w Brwinowie

Obiektem użyteczności publicznej – siedzibą Gminnego Ośrodka Kultury (początkowo był to Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury i Propagandy) stała się także Willa *Rutka*.

Przez tunel przejeżdżamy do rynku i zwracamy uwagę na pierwszą, okazałą kamienicę nad lewą stroną wylotu tunelu.

13 Willa Amerykanka przy Rynek 1 w Brwinowie

Swoją nazwę zawdzięcza pierwszemu właścicielowi – Jan Tobolka był obywatelem amerykańskim i dyrektorem warszawskiego oddziału banku American Express. Na tej samej działce, co okazała kamienica (mieszcząca dawniej m.in.

kino), ale w głębi parku mieści się willa-pałacyk. W tym pałacyku w czasie okupacji mieściła się policja niemiecka. Od zachodniej strony znajduje się krzyż upamiętniający ofiary terroru – ekshumowanych więźniów rozstrzelanych lub zamęczonych torturami.

**Stowarzyszenie
Projekt Brwinów**

Stowarzyszenie Projekt Brwinów zaprasza na wycieczki rowerowe!
Z naszym ***Przewodnikiem rowerowym z mapą*** można samodzielnie przemierzać i poznawać okolice Brwinowa. Kilka razy do roku organizujemy imprezy, w których kolumna rowerzystów licząca od kilkudziesięciu do kilkuset osób wyrusza jako Brwinowska Masa Krytyczna, Brwinowska NOCNA Masa Krytyczna lub Rodzinny Rajd św. Floriana.

Zobacz więcej na: fb.com/projektbrwinow

